

Dordrecht

Dordtse Huizen

In Bouwhistorisch Perspectief

Het Noorderkwartier, 'een stad op zich'

Op een afgelegen stuk grond tussen de Merwedestraat en de Maasstraat is nabij de Prins Hendrikbrug, in 1915-16, naar ontwerp van de vermaarde Dordtse architect B.van Bilderbeek een woonwijk voor arbeiders gerealiseerd. De wijk, met een tuindorpsachtige ambiance, is tot stand gebracht door de bouwmaatschappij Het Noorderkwartier, waarnaar de wijk is vernoemd.

AFLEVERING 05
november 1999

Van Bilderbeek ontwierp Het Noorderkwartier als een 'Stad op zich', met een woningblok als heuse 'stadspoort' op de kop nabij de Prins Hendrikbrug, een 'muur' van woningen langs de Merwedestraat en hierachter éénlaagse huisjes; een waar miniatuurstadje. Samen met collega H.A.Reus, tekent Van Bilderbeek enkele jaren later een forse uitbreiding van deze wijk.

Evenals de eerste fase kenmerkt deze, in 1920-21 gereali-seerde tweede fase zich door een levendige, aantrekkelijke architectuur. Door een gevarieerd stratenpatroon met verspringende gevelwanden en afwisselende dakvlakken doet Het Noorderkwartier weldadig aan.

Deze aflevering gaat over de 'gebouwde geschiedenis' van

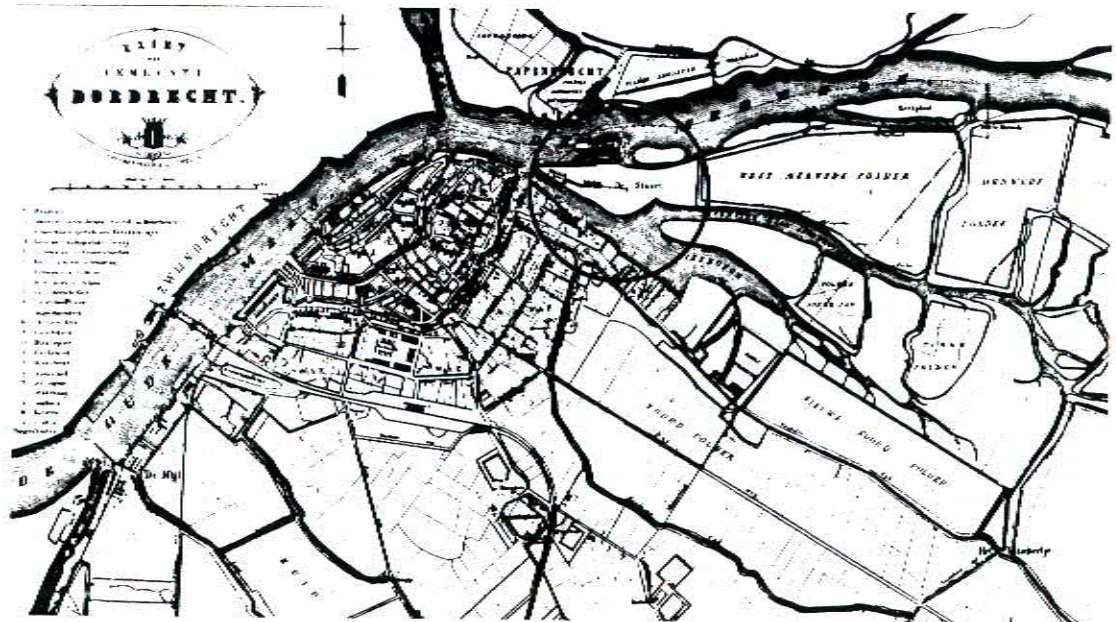
Het Noorderkwartier. Met nadruk op 'gebouwde'. Uiteraard hoort bij een arbeiderswijk ook een sociale geschiedenis, veel (oud) bewoners van de wijk herinneren zich nog kleurrijke verhalen over werken en wonen op de Staart. Deze geschiedenis komt echter slechts zijdelings aan bod, het gaat in dit verhaal over de bouw en de architectuur van deze bijzondere Dordtse arbeiderswijk.

Luchtfoto uit ca.1925 van De Staart en de West-Merwedepolder. Midden in beeld; de watertoren gelegen tussen het water van de Vlij en het Wantij. Boven in beeld de rivier de Merwede. De arbeiderswijk Het Noorderkwartier (in de cirkel) is nog maar net gerealiseerd. (Stadsarchief - GAD 535, cat.nr.15176)

Plattegrond van Dordrecht in 1880. Tot 1901 bleef het meest westelijke stukje Biesbosch: De Staart (in de cirkel) onbebouwd. De Dordtse pontonniers hadden er hun schietbaan liggen. (Archief gemeente Dordrecht.)

Het gors de Staart.

Het meest westelijke stukje Biesbosch, het gors de Staart, heeft haar naam te danken aan haar ligging; als aanhangsel, het achtereind van de Biesbosch lijkt het op een staart. Van ouds werd dit gors (aangeslibte grond) slechts op het uiterste westelijke punt gebruikt als schietbaan voor de Dordtse pontonniers. De toenemende industriële bedrijvigheid op de Lijnbaan en langs de Riedijkshaven vroeg rond de eeuwwisseling om meer ruimte. Het oog viel op het lege land aan de overzijde van het Wantij. In de vergadering van 7 mei 1901 besloot de

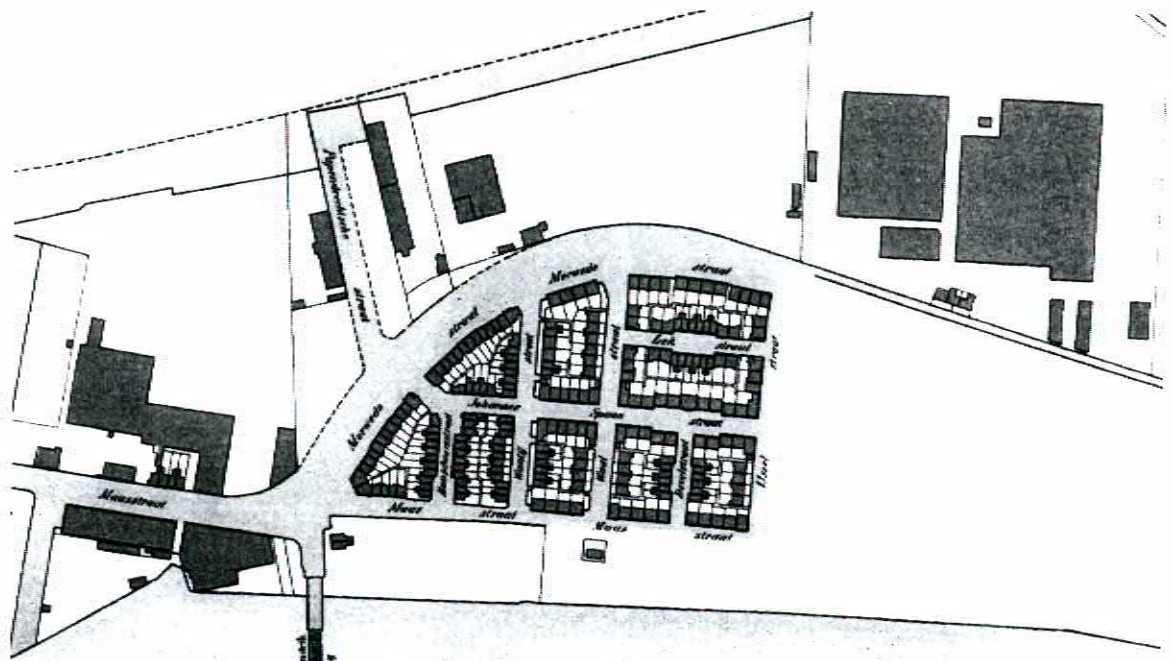
gemeenteraad het gors op te hogen en geschikt te maken voor zowel vestiging van industrie als woningbouw. Voor de toegankelijkheid vanuit de stad werd de Oranjelaan aangelegd en de oude spoorbrug (hembrug) over het Noordzeekanaal bij Amsterdam aangekocht om als brug over het Wantij dienst te doen. Op 12 februari 1910 is deze als Prins Hendrikbrug in gebruik genomen. Vanwege de ligging aan de rivier was de Staart bij uitstek geschikt voor scheepswerven. Als eerste bedrijf opende dan ook de scheepswerf Dordrecht (later De Biesbosch) van de heer Bijvoet, in 1909 zijn poorten.

In 1911 vestigde de heer De Jong zijn hoefijzerfabriek Hippos direct ten westen van de Prins Hendrikbrug. En kort hierop vonden ondermeer de machinefabriek Van Dorsser en Ter Horst (1913), De Basaltmaatschappij (1914) en de slotenfabriek Lips (1919) een plaatsje in de buurt.

Initiatief tot de bouw van Het Noorderkwartier.

Gezamenlijk onderschreven de werkgevers van de op de Staart gevestigde bedrijven de noodzaak van arbeiderswoningen in de nabijheid van hun fabrieken. De rond de eeuwwisseling gerealiseerde bestaande arbeiderswoningen waren

Plattegrond van de Staart in 1923. Tussen de rivieren Merwede (boven) en Wantij (onder) en bedrijven als scheepswerf Dordrecht (links) en Lips (rechts) richt de arbeiderswijk Het Noorderkwartier. Het linkerdeel - de eerste fase -, tot aan de Wantijstraat, is gebouwd in 1915/16. Het rechterdeel - de tweede fase -, tot aan de IJsselstraat, in 1920/21.

derswijken langs de Noorden-
dijk lagen te ver af. Bovendien
trok de toenemende industria-
lisatie arbeiders van het platte-
land naar de stad, arbeiders
die gehuisvest dienden te wor-
den.

Op initiatief van de directeur
van de Hippos-hoefijzerfabriek
de heer S. de Jong werd in 1914
de bouwmaatschappij Het
Noorderkwartier in het leven
geroepen, met als doel huis-

vesting te verzorgen van arbei-
dersgezinnen op de Staart.
De gemeente Dordrecht steun-
de dit initiatief door voor dit
doel grond in erfpacht uit te
geven tegen 15 cent per vier-
kante meter per jaar.
Daarnaast stelde het Rijk een
voorschot van f.170 000,- in
het vooruitzicht om de bouw
van de huizen mogelijk te ma-
ken. De woningwet van 1901
maakte het verstrekken van
voorschotten door de overheid

mogelijk. Om de technische-
en woonkwaliteiten te vergoten
was in deze woningwet vastge-
legd dat gemeenten kwaliteits-
eisen zouden opstellen.
Ook de te bouwen woningen in
't Noorderkwartier dienden
aan deze eisen te voldoen.

Voor het ontwerp van de bouw
van de nieuwe woonwijk werd
de toendertijd reeds vermaarde
Dordtse architect Bernardus
van Bilderbeek benaderd.

Het logo van de
bouwmaatschap-
pij Het Noorder-
kwartier. De
'kopgevel' van
de wijk als visite-
kaartje.

Bernardus van Bilderbeek

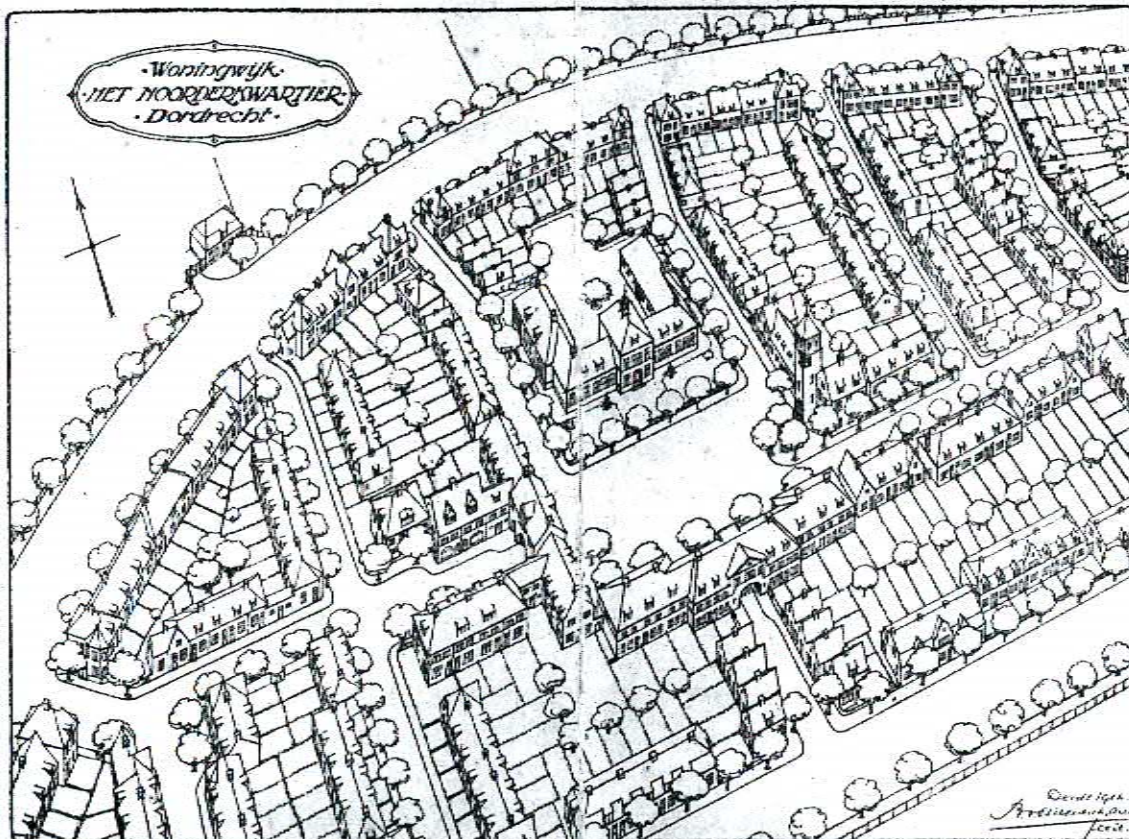
Van Bilderbeek (1876-1956)
had rond de eeuwwisseling
twaalf jaar als medewerker
van het architectenbureau
Gebr. A. Lzn. van Gendt in
Amsterdam gewerkt. Dit
bureau, ondermeer verant-
woordelijk voor het Con-
certgebouw in Amsterdam,
had ook opdrachten in Dor-
drecht. Zij hebben onder-
meer in 1891-93 de villa Ro-
zenhof gebouwd. Voor
Otto de Kat &zn. ontwier-

pen zij een bankkantoor aan
de Wijnstraat (nu: 209). Voor
de begeleiding van de bouw
van dit kantoor werd Van Bil-
derbeek in 1906 naar Dord-
recht afgevaardigd. Van Bil-
derbeek is vervolgens niet
meer uit Dordrecht vertrok-
ken, hij vestigde zich hier als
architect. Na een verbouwing
van het notariskantoor van
zijn oom aan de Groenmarkt
was het met name het ont-
werp van diens woonhuis,
het huis Cronenburgh op de
hoek van de Wijnstraat met
de Nieuwbrug, waarmee Van

Bilderbeek in Dordrecht en
daarbuiten indruk maakte.
Sindsdien bleef de order-
portefeuille gevuld.

Als actief lid van het ge-
noodschap 'Architectura et
Amicitia' had hij nog in zijn
Amsterdamse periode con-
tact met de voorzitter in die
tijd; de vermaarde architect
H.P.Berlage.

De rationele bouwstijl die
Berlage voorstond is in het
werk van Van Bilderbeek
eveneens herkenbaar, zij
het minder vergaand, tradi-
tioneler.

Vogelvluchtim-
pressie van Het
Noorderkwartier
zoals getekend
door de architect
B. van Bilderbeek
in 1916. De eer-
ste fase van de
wijk, op tekening
links onder, was
reeds gereali-
seerd. Voor de
vervolgfase bes-
tonden grote
plannen zoals uit
deze tekening
blijkt. Een cen-
traal plein met
een school, een
kerk en meerde-
re winkels zou-
den het hart van
de nieuwe wijk
gaan vormen. De
tweede fase van
de wijk is uitein-
delijk in 1920/21
kleinschaliger en
met minder wijk-
voorzieningen
gerealiseerd. (te-
kening; stichting
Woonrecht)

Afbeelding boven: De Maasdwardsstraat vanaf de Maasstraat naar een prentbriefkaart uit 1927 gefotografeerd door J. van de Weg. (Stadsarchief, MAA-5/1)
 Afbeelding onder: De Merwedestraat tussen de J. Spaanstraat en de Wantijstraat naar een foto van H. Boshoven uit ca. 1960 (Archief Monumentenzorg)

Het ontwerp voor Het Noorderkwartier.

In zijn stedenbouwkundige ontwerp voor Het Noorderkwartier heeft Van Bilderbeek zich laten inspireren door de 'middeleeuwse stad'. Niet zo vreemd voor iemand die gefascineerd was door oude bouwkunst en bekend stond als 'strijder voor historisch schoon'.

Het in 1915 ontworpen wijkje van 83 arbeiderswoningen waarvan 2 winkelhuizen, was geprojecteerd op een afgelegen stuk grond tussen de Merwedestraat en de Maasstraat. Waar beide straten samenko-

men, nabij de Prins Hendrikbrug, ontwierp Van Bilderbeek een monumentale, weerbare kopgevel, die als blikvanger voor Het Noorderkwartier fungeert. De wijk was immers lange tijd slechts bereikbaar over de Prins Hendrikbrug. Met twee als erkers uitgebouwde veelhoekige arkeltorens en de korfboogvormig getoogde winkeletalages is een vergelijking met een stadspoort snel gemaakt.

In analogie hiermee vormen de lange woningblokken langs de Merwedestraat de stadsmuur. De kleinschalige huisjes aan de Merwededwardsstraat en de

Maasdwardsstraat liggen als een miniatuurstadje beschut in de luitte. Dat Van Bilderbeek vond dat deze 'stad' nog moest groeien blijkt uit de woningen aan de Wantijstraat, de achterste begrenzing van Het Noorderkwartier kende geen afgeronde beëindiging.

Tuindorp

De architectuur is enerzijds geïnspireerd op de rationele architectuur van Berlage, maar heeft anderzijds een traditioneel, dorps karakter. Het heeft de opzet van een zogenaamd 'tuindorp'. Tuindorpen; als één geheel ontworpen nederzettingen met laagbouw en een gevarieerd stratenpatroon, met veel groen en met wijkvoorzieningen waren in die tijd populair. Deze zienswijze was een reactie op de volkswoningbouw in de periode vóór de woningwet van 1901. Ongereguleerd en ongebreideld vonden in de late 19de eeuw stadsuitbreidingen plaats met complexen (kleine) arbeidershuisjes zonder wijkvoorzieningen en met weinig groen. De bouw van deze wijken was in handen van particuliere ondernemingen en speculanten.

De eerder aangehaalde arbeiderswijken langs de Noordendijk zijn hiervan een voorbeeld (voor zover, wat hiervan nog resteert!)

Omdat Het Noorderkwartier voor een weinig draagkrachtige groep was bestemd, diende de huurprijs van de woningen bescheiden te blijven. Dit kon slechts worden bereikt door kleine woningen, in een betrekkelijk hoge dichtheid te bouwen. Ondanks dat doet de wijk, vooral door de relatief brede straten, verspringende gevelwanden en afwisselende dakvlakken weldadig aan. De kleinschaligheid en het 'oud-Hollandse' karakter ervan is nog benadrukt door de vensters waarin de ramen van een roedenverdeling zijn voorzien. Twee gevelstenen springen in het oog, aan de Merwedestraat

Driemaal de in 1915 gebouwde "Koogevle" van Het Noorderkwartier op de hoek van de Merwedestraat en de Maasstraat

Boven: Tekening van B van Bilderbeek uit 1915. (Archief Lugten-Malschaert architecten)

Midden: Prentbriefkaart uit 1927, naar een foto van J van de Weg. (Stadsarchief, MAA-6/2)

Onder: De huidige toestand naar een foto van Ad Molendijk uit 1999

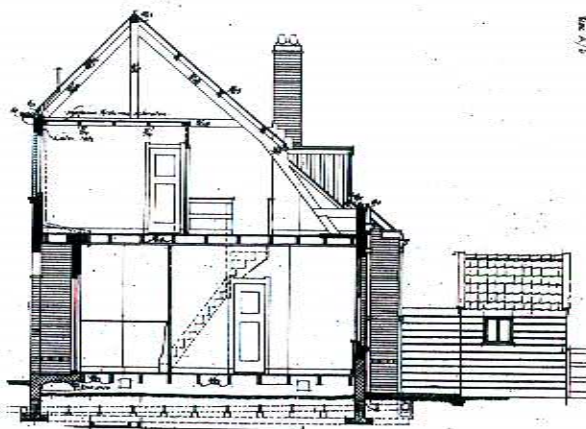
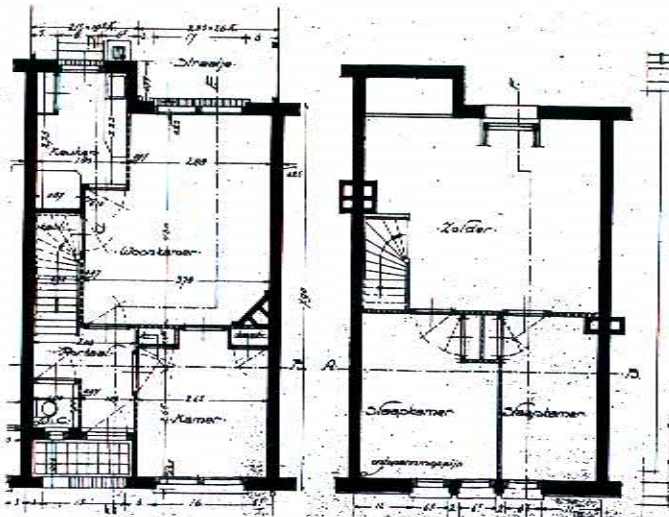

Woning aan de Merwedestraat naar tekening van B. van Bilderbeek uit 1915.

Boven: Voor- en achtergevel.

Midden: plattegrond begane grond en (zolder)verdieping.

Onder: Dwarsdoorsnede met schuurtje op het achtererf. De woningen doen zich aan de straatzijde, met een verdieping, groter voor dan ze zijn, aan de tuinzijde, de bliken de woningen slechts één-laags te zijn. (Archief Lugten-Malschaert architecten)

een herdenking aan de eerste-steen-legging door de directeur van Het Noorderkwartier, de heer; Pieter Johannes Tadema en de datum 2 - 10 - 1915. En in de Maasdwarsstraat een tableau met de tekst; Het Noorderkwartier - 1915.

De huurprijs liep na de bouw in 1916 uiteen van f. 2,90 per week voor de kleinere- tot f. 5,- per week voor de grotere woningen. Een voor die tijd betrekkelijk lage huurprijs.

De architect H.P. Berlage sprak zich waardierend uit over de woonblokken, in een artikel uit 1921 in het tijdschrift; Arbeiderswoningen in Nederland, noemt hij de woningen in Het Noorderkwartier, tesamen met de in 1914 gebouwde en eveneens door Van Bilderbeek ontworpen woningen in de Bloemenbuurt (Anjelier- en Violonstraat), als een voorbeeld van goede woningbouw.

De bewoners van de wijk, gezinnen van arbeiders van omliggende industrieën, vormden door de afgelegen ligging ervan, een gemeenschap op zich. Er was een sterke sociale binding onderling.

Meer dan in de eerste fase, zijn de woningen in de tweede fase van expressieve versieringen voorzien. Een voorbeeld hiervan zijn de ronde of hoekige vensters met sierlijk metselwerk.

Foto; Ad Molendijk - 1999.

Waalstraat (staarf), Dordrecht

Het Noorderkwartier - Fase II

In korte tijd was het Gors volledig bebouwd. De vraag naar ruimte voor bedrijven en woningen bleef echter bestaan. Begin 1917 viel het besluit in de gemeenteraad om de West-Merwedepolder, ten oosten van het Gors, in te polderen en te gaan exploiteren. De bouwmaatschappij Het Noorderkwartier kreeg ook hier een concessie voor de bouw van een arbeiderswijk grenzend aan de bestaande wijk.

Architect B. van Bilderbeek had zich in 1917 met de Dordtse architect H.A. Reus (1872-1935) geassocieerd. Samen werken zij in 1919 als 'huis'-architecten voor de bouwmaatschappij, aan de tweede fase van het Noorderkwartier.

In de eerste plannen is sprake van maar liefst 274 arbeiderswoningen; beneden- en bovenwoningen. Daarnaast zijn 5 buurtwinkels gepland.

Zijn de woningblokken aan de hoofdstraten van Het Noorderkwartier onderbroken ter plaatse van de dwarsstraten, in het in 1914 ontwikkelde plan van Van Bilderbeek voor de bloemenbuurt (Anjelier- en

Violenstraat), waar eenzelfde karakteristiek wordt aangetroffen als in Het Noorderkwartier, is de bebouwing langs de Dubbeldamseweg ononderbroken. De dwarsstraten zijn door getoogde poorten in de bebouwing toegankelijk gemaakt. Hierdoor wordt het effect van de 'stadsmuur' nog versterkt. In de plannen voor de tweede fase van het Noorderkwartier waren in eerste instantie eveneens twee van dergelijke poortdoorgangen in de plannen opgenomen. Om onduidelijke redenen zijn deze later geschrapt en niet gebouwd. Hierdoor bedroeg het uiteindelijke aantal in de jaren 1920-21 gerealiseerde woningen 272.

Vanwege de omvang ervan, is de wijk gesplitst in twee delen. Het eerste deel, waarvan de bouw op 10 september 1919 werd aanbesteed, omvatte de bouw van 84 arbeiderswoningen met bergplaatsen, schuurtjes en een werkloodsje tussen de Wantijstraat en de Waalstraat. De laagste inschrijver bleek de Dordtse aannemer P.A. van Wijnen met een bedrag van f. 436 900,-. Op 15 maart 1920 werd het

tweede deel aanbesteed, te weten; 183 arbeiderswoningen en 5 winkelhuizen tussen de Waalstraat en de IJsselstraat; de nieuwe begrenzing van de wijk.

Van de vele inschrijvers op dit werk was hier Aannemer N. Klaus uit Dordrecht met f. 1 014 173,- de laagste.

Hoewel er verschillen bestaan met de architectuur van de bestaande wijk, zijn de architecten er in geslaagd de uitbreiding op geslaagde wijze te laten aansluiten. In het algemeen hebben de huizen meer dan in de eerste fase een verdieping en een zolderetage, waarin beneden- en bovenwoningen zijn gerealiseerd. Verspringende gevels, afwisselende dakvlakken en een schilderachtige uitstraling bepalen ook in deze tweede fase het beeld.

Op creatieve wijze zijn de woningen op diverse punten in de gevels van versieringen in baksteen voorzien. De invloed van de op dat moment modieuze Expressieve bouwstijl (de Amsterdamse School) is hierin afleesbaar.

Linksboven:

Creatieve versiering in baksteen op de hoek van de J. Spaanstraat en de Waalstraat.

Foto: Ad Molendijk - 1999.

Rechtsboven: De Waalstraat vanaf de J. Spaanstraat in de richting van de Merwedestraat naar een prentbriefkaart uit 1925.

(Stadsarchief, WAA-2/2)

Boven:
Johannes Spaan-
straat in 1920
(foto, Tollens)
en in 1999
Rechts:
Kleurrijke sculp-
tuurtjes boven
de winkelen-
tree's aan de
J.Spaanstraat
Reclame voor de
groentenhandel,
schoenwinkel,
kruidenier en
slagerij.
Onder:
Terra-cotta ge-
velstenen in de
Wantij- en Waal-
straat. (Alle fo-
to's: Ad Moien-
dijk - 1999)

Speciale aandacht vragen de terra-cotta gevelversieringen in de gevels van de Wantijstraat en de Waalstraat, hierin aangegeven het jaartal 1920 en de steven van een zijlschip.

De woningen waren, evenals die van de eerste fase, voor onze begrippen zeer klein. de vertrekken waren zo efficiënt mogelijk ingedeeld. Wel bezaten alle (beneden) woningen

een achtererf/tuin, die buitenom (achterom) bereikbaar was. Hierin was een houten schuurtje geplaatst.

Bestekken

Behalve alle bouwtekeningen van de woningen, correspondentie van en over de bouw en de exploitatie, zijn ook de bouwbestekken uit 1919-20 bewaard gebleven. Hierin is ondermeer sprake van: 'Metselwerken-; ...de voor- achter- en zijgevels te metselen van prima, genuanceerd gevelhardgrauw, waalvorm, in basterdmortel... alle bovengenoemde metselwerken volgens op te geven verbanden te metselen, (= Vlaamsverband en kruisverband) met uitsparing van deur- en lichtopeningen, roosters enz., voorzien van bogen, strekken, rollagen, vlechtingen, uittandingen, overmetselingen, enz...' En: 'Dakbedekkingen-; Alle dakvlakken, ook van bergplaatsen en de schuurtjes, te dekken met prima machinale Utrechtsche holle pannen, rood en blauw.' Bij de verrekening van meer- en minderwerk is vastgelegd dat het arbeidsloon van een arbeider 65 cent per uur bedraagt.

Straten en winkels

Evenals in de eerste fase zijn de straten royaal van omvang. Zij hebben allen namen van rivieren meegekregen, afgezien van de Johannes Spaanstraat.

Deze straat werd oorspronkelijk Merwededwarsstraat genoemd, maar aangezien deze straat nu de ruggegraat van de wijk vormde en hoofdstraat was geworden vond de gemeente de oude naam minderwaardig. Er werd voorgesteld de straat te noemen naar de scheepsbouwmeester J. Spaan die in de 17de eeuw aan de Kalkhaven een scheepswerf had. Overigens was zijn naam niet Johannes maar Jacobus. De straatnaam bleef echter;

Johannes Spaanstraat. In deze straat bevonden zich tussen de Waalstraat en de IJsselstraat de vijf buurtwinkels. In de as van de Develstraat bevond zich in het midden van het woningblok een winkel met een fraai uitgebouwde erker. hier dreef P. Verweij de bakkerszaak van de firma Berenkamp.

In de andere winkels bevonden zich; een vestiging van de DMI (Dordrechtse Melk Inrichting), een waterstokerij, een garen en bandwinkeltje, een kruidenier, een slager en een groenteboer. Een kunstig kleurrijk sculptuurtje in de gevel boven de entree's van de winkels geeft nog steeds aan welke handel er binnen werd gedreven.

In de oudere kopbebouwing op de hoek van de Merwede- en de Maasstraat bevonden zich verder nog de kapperszaak van A. Vogelaar en de tabakswinkel van B. Corpeleijn.

De bouwmaatschappij behield niet alleen alle woningen in beheer, maar ook deze buurtwinkels. Tot 1950 wel te verstaan, toen zijn alle aandelen naar de gemeente overgegaan en is de maatschappij geliquideerd.

Het beheer kwam in handen van het gemeentelijk woningbedrijf. (nadien Woondrecht) Overigens zijn de meeste winkels in de tussentijd gesloten.

Tweemaal de Wantijstraat vanaf de Merwedestraat; Boven in 1927, naar een prentbriefkaart van J. van de Weg. Onder in 1999 naar een foto van Ad Molendijk. De jonge boompjes uit 1927 zijn inmiddels volgroeid, evenals de kinderen...?

Het woon-winkelblok op de hoek van de J. Spaanstraat en de Waalstraat. Vanouds was hier de groentehandel gevestigd. Deze hoekwinkel is als laatste in de J. Spaanstraat nog in bedrijf.

Boven:
Tekening van de gevel aan de J. Spaanstraat en de plattegrond van de begane grond uit 1920 door B. van Bilderbeek.

Onder:
Huidige toestand naar een foto van Ad Molendijk uit 1999.

Het Noorderkwartier - fase III

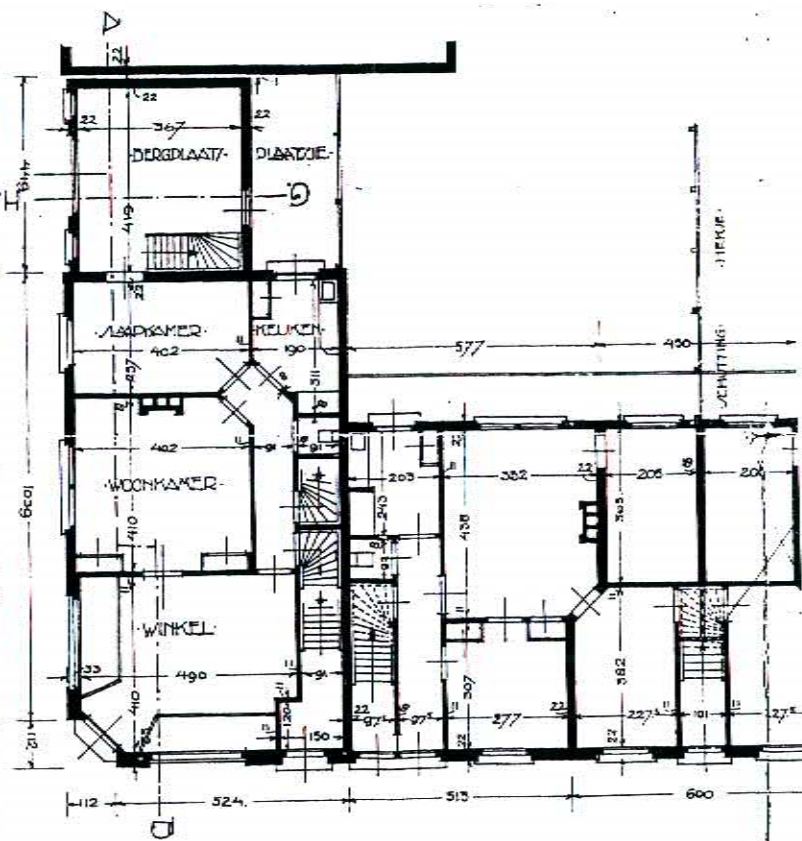
In 1924 besluit de bouwmaatschappij tot een derde uitbreiding van de arbeiderswijk met zo'n 250 woningen aan de oostzijde van de bestaande wijk. Wederom werden de architecten Van Bilderbeek en Reus gevraagd de wijk vorm te geven. Echter om niet geheel opgehelderde redenen, gaat deze opdracht niet door.

Uiteindelijk pas jaren later, in 1933-34 vinden er hier bouwactiviteiten plaats. Niet in opdracht van Het Noorderkwartier, maar van aannemer Nodelijk zijn naar ontwerp van de architecten Bakker & Van Herwijnen, tussen de IJsselstraat en de Markstraat geschatte woningen in lintbebouwing gerealiseerd. Het zijn betrekkelijk eenvormige huizen geworden zonder de levendige architectuur van de oudere delen van Het Noorderkwartier.

Renovatie

Na zo'n vijftig jaar te hebben gefunctioneerd, zijn de woningen in 1976-78 gerenoveerd omdat zij niet meer voldeden aan de 'wooneisen van de tijd'. Bij deze renovatie, waarvoor de plannen zijn gemaakt door de gemeente in samenwerking met het bureau van architect De Vries, opvolger van Van Bilderbeek, zijn de woningen intern volledig vernieuwd. Sommige woningen zijn vergroot door samengevoeging of uitbreiding op het achtererf. Eveneens op het achtererf zijn nieuwe uniforme prefab-bergingen geplaatst.

Helaas hebben met deze renovatie enkele vernieuwingen plaatsgevonden die sterk afbreuk doen aan de oorspronkelijke schilderachtige verschijningsvorm. Ondermeer de vervanging van de oorspronkelijke Utrechtsche holle pannen door betonnen 'sneldekkers'. De vernieuwing van alle vensters met roedenverdeling door

ramen met grote glasvlakken in de kozijnen. En de vervanging van de fraai vormgegeven houten tuinhokjes, poortjes, balkonhekken e.d. door metalen exemplaren. Slechts enkele restanten van oorspronkelijke roedenramen, voordeuren, een enkel poortje en hekje doen nog herinneren aan de rijke vormgeving van weleer.

Conclusie

Voor Dordrecht is Het Noorderkwartier als arbeiderswijk van eminent cultuurhistorisch belang. Het is samen met de Bloemenbuurt (Anjelier- en Violenstraat) één van de eerste uitbreidingswijken van de stad waarin het nieuwe élan in de volkswoningbouw na de woningwet van 1901, tot uitdrukking komt. De opzet; een tuindorpachtige ambiance, was in die idealistische periode het antwoord op de vaak naargeestige arbeiderswijken van vóór de eeuwwisseling. Dat deze nieuwbouwwijk werd gewaardeerd, blijkt niet alleen uit de positieve kritiek van deskundigen zoals de architect H.P.Berlage, maar ondermeer ook de diverse publikaties en uit het feit dat er in de jaren twintig series prentbriefkaarten van de wijk werden uitgegeven. (zie de diverse foto's)

Ondanks de vervlakking van de schilderachtige architectuur als gevolg van de renovatie in 1976-78, is de monumentale waarde van Het Noorderkwartier nog steeds dermate hoog dat behoud ervan grote aanbeveling verdient. Versterking van de authentieke waarden van zowel de huizen als de omgeving zou deze wijk tot de mooiere van Dordrecht kunnen maken.

Albert van Engelenhoven -
November 1999.

Boven: De Lekstraat vanaf de Waalstraat naar een prentbriefkaart uit 1927 van J van de Weg (Stadsarchief, LEK/1)

Tweemaal een tekening van eenzelfde gedeelte van gevels aan de Lekstraat, boven vóór, onder na de renovatie van de wijk in de jaren 1976-78. Duidelijk is de vervlakking van de oorspronkelijke schilderachtige architectuur van de woonblokken te zien (Archief gemeente Dordrecht)

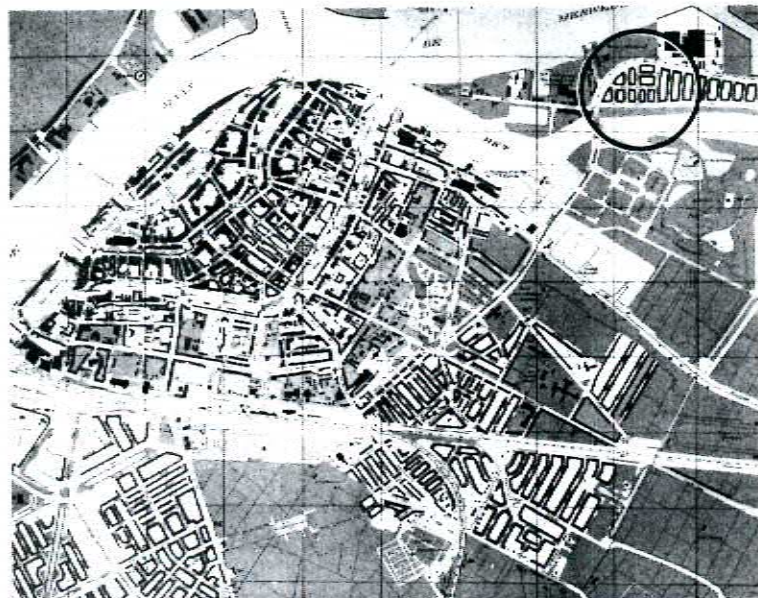

Boven: De IJsselstraat in 1927 naar een prentbriefkaart van J. van de Weg. (Stadsarchief)

Midden: Tuinen met prefabberingen (links) en achtergevels met baksteen (rechts) in huidige toestand. (Monumenten-zorg)

Dordrecht in 1939. In de cirkel: Het Noorderkwartier

Literatuur

P.Breman/W.van Wijk e.a.: *Dordrecht weer-zien*, uitgave van het gemeentearchief en drukkerij Longte bv Dordrecht - 1988.

P.J.Horsman/J.Aleblas: *Dordrecht Verleden Tijd*, uitgave Belmar Rijswijk - 1980.

F.Sirtema van Grovestins: *Bernardus van Bilderbeek als restauratiearchitect*, doctoraalscriptie kunstgeschiedenis R.U. van Utrecht - 1997 (typoscript)

A.van Engelenhoven: *Sine Labore Nihil - De Dordtse architect H.A.Reus (1872-1935)*, *Dordtse Huizen* no. 3, december 1998 uitgave gemeente Dordrecht.

C.Scheffer/A.F.J.Niemeijer: *Architectuur en stedenbouw in Zuid-Holland 1850-1945*, uitgave Waanders Zwolle - 1996.

R.K.M.Blijdenstijn/R.Stenwert: *Bouwstijlen in Nederland (1040-1940)*, Kosmos Utrecht - 1994.

Het Noorderkwartier 'een stad op zich' is geschreven en gepubliceerd in opdracht van de stadsdeelcoördinator van de gemeente Dordrecht, de heer H. Peters.

Met dank voor informatie en medewerking:
Lugten Malschaert Architecten te Dordrecht.
Stadsarchief Dordrecht.
Stichting WOONrecht.
Bouw en Woningtoezicht gemeente Dordrecht.
Anderen die hebben bijgedragen aan dit onderzoek en artikel.

Colofon

Dordtse Huizen is een uitgave van Stadsontwikkeling Dordrecht, Afd. Ruimtelijk Beheer, Taakgroep Monumentenzorg, Postbus 360, 3300 AJ Dordrecht.
Redactie: Albert van Engelenhoven, Tel. (078) 639 65 45

Deze uitgave wordt toegezonden aan belanghebbenden en geïnteresseerden. U kunt, uitsluitend schriftelijk, kosteloos een exemplaar aanvragen of een abonnement nemen. Schrijf hiervoor naar het secretariaat van de Afd. Ruimtelijk Beheer, Postbus 360, 3300 AJ Dordrecht.

Vormgeving en druk: Stadsdrukkerij Dordrecht. Gedrukt op chloorvrij gebleekt papier, dus minder milieubelastend. Oplage: 1800 exemplaren.